

יט גדול ועצום ונברכו-בו כל גווי הארץ: כי ידעתיו למען אשר יצוה את-
 בניו ואת-ביתו אחרייו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט למען הביא
 כ יהוה על-אברהם את אשר-דבר עליו: ויאמר יהוה זעקת סדם ועמרה

סגי ותקפי. ויתפרכון
 בדיליה. כל עממי ארעא:
 יט. ארי גלי קדמי. בדיל
 דיפקיד. ית בנוהי ונת
 אנט ביתיה פתוהי.
 ויטרון אורחן דמקנן קדם
 קבילת. סדום ועמרה

י. למעבד צדקמא ודינא. בדיל. דיייתי יי על אברהם. ית דמליל עלוהי: כ. נאמר יי. קבילת. סדום ועמרה

(יט) כי ידעתיו, נארי ידעתיניה, התרגום מפרש⁵⁶ לשון חבה רש"י
 כמו: מודע לאישה (רות כ א), הלא כועז מודעתנו (שם ג ב).
 ואדעך בשם (שמות לג יז), ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא
 לשון ידיעה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו⁵⁷ ומכירו.
 ולמה ידעתיו, למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה את בניו עלי
 לשמור דרכי. ואם תפרשנו כתרגומו⁵⁸: יודע אני בו שיצוה את
 בניו וגוי, אין "למען" נופל על הלשון⁵⁹. יצוה, לי הוזה⁶⁰, כמו:
 ככה יעשה איוב (איוב א ה)⁶¹. למען הביא, כך הוא מצוה לבניו:
 שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגוי. על "בית אברהם"
 לא נאמר אלא "על אברהם", למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו
 אינו מת⁶².
 (כ) ויאמר ה', אל אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו.
 כי רבה, כל רבה שבמקרא הטעם למטה בכי"ת, לפי שהן
 מתורגמין גדולה, או גדלה והולכת, אבל זה טעמו למעלה
 ברי"ש, לפי שמתורגם גדלה כבר, כמו שפירשתי: ויהי השמש
 באה (לעיל טו יז), הנה שבה יבמתך (רות א טו).

רס"ג (יט) כי ידעתיו, והנני מודיעו שיצוה את.

ר"ח (יט) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחרייו. נעשו דברי האבות
 בקבלה בלא כתיבה בתורה כמו תורה הכתובה. ומכאן אתה לומד
 כי המשנה שהיא סדורה בהגדת אבות לבנים היא קבלה שחייבים
 לשמור דברים כחייב דברי תורה הכתובה, שזה וזה שוים. שהרי
 עשרת הדברות נשמעו מפי הגבורה³ ונכתבו מפי הנביא⁴ עליו
 השלום. ושאר התורה נכתבה מפי הנביא⁵. וכשם שאין הפרש בין
 המצות שהן בשמיעה⁶ ובין המצות שהן בכתיבה⁷, כך אין הפרש
 בין המצות שהן בכתיבה ובין המצות שהן בקבלה שהכל שוין
 (רבינו בחיי).
 3 כמשמעות הכתוב: את הדברים האלה דיבר ה' אל כל קהלם (דברים ה, יט).
 4 כשכתב את התורה. — וע"כ אין הכוונה ללוחות. שהרי עליהם היה הכתב מאת ה'.
 5 כלומר עשרת הדברות שמעו מפי הגבורה ונכתבו אחר כך כתורה על ידי הנביא.
 והרי יש בהן שמיעה וכתובה. וכשאר התורה לא היתה שמיעה אלא רק כתיבה.
 6 היינו עשרת הדברות. 7 היינו שאר התורה.

רש"ם (כ) ויאמר ה'. המלאך לאברהם, שלוחים הללו אני שלוח בשביל
 זעקת סדום, כמו שאמר למעלה ואנשי סדום רעים וחטאים (יג
 ג).

רמב"ן (יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה. לשון רש"י, ארי ידעתיניה
 כתרגומו לשון חבה כמו מודע לאישה, ואדעך. אמנם עיקר כלם
 לשון ידיעה שהמחבב את האדם ומקרבו אצלו ויודע ומכירו. ואם
 תפרשהו יודע אני בו שיצוה את בניו אין למען נופל על הלשון.
 ויתכן שיהיה ידעתי, גדלתי ורוממתי, בעבור אשר יצוה את
 בניו אחריו לעשות את הישך לפני ולכך אשימנו לגוי גדול ועצום
 שיעבדוני, וכמוהו ידעתך בשם (שמות לג יב), מה אדם ותדעהו
 (תהלים קמד ג). או יאמר ידעתי שיצוה⁶⁹, וכן למען ינוח שורך
 וחמורך (שמות כג יב), שינוח והנכון בעיני כי היא ידיעה בו
 ממש. ירמוז כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל היא
 לשמור הכללים⁷⁰ וגם בני האדם^{70*} מונחים בו למקרים⁷¹, עד
 בא עת פקודתם, אבל בחסידיו ישום אליו לכו לדעת אותו בפרט,
 להיות שמירתו דבקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו
 כלל. כטעם לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז), ובאו מזה פסוקים
 רבים, כדכתיב הנה עין ה' אל יריאיו (תהלים לג יח), וזולת זה.
 (כ) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה. לשון רש"י, ויאמר ה' אל
 אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו. ואמר רבי
 אברהם⁷² כי כנס פסוק ויפנו משם האנשים (פסוק כב) בנתים⁷³,

69 בניגוד לדעת רש"י, שאין מלת "למען" נופל על הלשון, דעת הרמב"ן, כמו שמצינו
 "למען ינוח", שטעמו: שינוח. אף כאן ביאורו: שיצוה [אף שאינו רומה "למען אשר"
 "למען ינוח" בלא חיבת "אשר"]. 70 רק כדי לקיים המין. 70* לשון
 רבינו בחיי: ההשגחה הפרטית שבמין האדם נחלק לשני חלקים, השגחה בו לידע כל
 פרטי מעשיו ומחשבותיו, וזה בכל אדם מישראל או מן האומות, וההשגחה בו להגין
 עליו מן המקרים, ואין זה בכל אדם ואפילו מישראל כי אם בצדיקים וגוי, וזה לשון כי
 ידעתיו שההשגחה בו ובשאר הצדיקים להצילם ממקרי בני האדם. 71 כלומר,
 בני האדם שאינם צדיקים מופקדים בעולם למקרי הזמן. וזה קרוב לשיטת הרמב"ם
 במו"נ ג, נא. 72 בפסוק יג. 73 שויפנו שכתוב אחר זה, קודם היה כמעשה.

[56] ע"פ כ"ד. וכ"ה ברמב"ן אמנם בתרגום לפינו: גלי קדמי. 57 ברש"י
 שברמב"ן: ומקרבו אצלו יודע ומכירו. 58 (בדיל דיפקיד) כלומר יודע אני שיצוה.
 59 דלמען היא נתינת טעם, והיה לו לכתוב: כי ידעתי אשר יצוה את ביתו (נור אריה).
 60 ר"ל שאינו לשון עתיד, דמשמע דעכשיו אינו מצוה, אלא לשון הווה הוא. והא
 הכתיב בלשון עתיד משום דדבר ההווה יוכל לבוא בלשון עבר ובלשון עתיד (מאירת
 עינים). 61 בר"ד נוסף: "על פי ה' יתנו" (במדבר ט, יח). 62 כ"ד מט, ד.

(כ) ופי' זעקת סדום. שדברו דברים כנגד השם או זעקת החמס²⁷. ראב"ע
 וחטאתם כי כבדה. ולא תכילנה הארץ.
 27 מקרא קצר, לא מפורש נושא הזעקה.

(יט) כי ידעתי, שהוא ירא ממני ואוהב אותי, ובדעת²⁷ שיהיו רד"ק
 בניו כמותו ואודיענו למען אשר יצוה את בניו שישמרו דרך ה'
 לעשות צדקה ומשפט, כי יאמר להם שמרו דרך ה' וייטב לכם
 ואם לא תשמרו יעשה עמכם בהפך וכל אשר דבר עלי לעשות
 טובה לי ולזרעי אחרי, לא יעשה אם לא תשמרו דרכו. ושמה
 תאמרו לא ישגיח במעשיכם, ראו מה עשה בסדום ועמורה לפי
 שהיו רשעים, ואם תאמרו מקרה היה כמו שאנו רואים מקומות
 נשקעים מפני הרעש, והנה הוא אמר אלי קודם שישחיתם
 שישחית סדום ועמורה בעבור מעשיהם הרעים. ואמר: ואת ביתו,
 אחר שאמר: את בניו, ר"ל בני ביתו שאינם בניו להודיע כי חייב
 אדם להדריך בני ביתו אף על פי שאינם בניו בדרך ישרה
 ולהכריחם בזה אחר שהם בני ביתו ומשרתי כמו שאמר דוד
 המלך עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא
 ישרתני, לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה וגוי (תהלים קא רז),
 ונאמר על הרשע בהפך זה מושל מקשיב על שפת²⁸ שקר כל
 משרתיו רשעים (משלי כט יב). על אברהם, ר"ל ועל זרעו אחרי.
 (כ) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה וגו', רצה לומר באתי להודיעך
 27 בני: וידעתי. 28 צ"ל: דבר.

2

וּלְבָרְכוּבוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: יֵשׁ כִּי יִדְעוּתוֹ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבָּיֵא יְהוָה עַל־אֲבֹרְהָם אֶת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עֲלֵיו: כִּי־יֹאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סָדָם

בְּדִילָה כָּל עַמִּי אֲרַעָא: יֵשׁ אַרְי גְּלִי קְדָמִי (נ"י רמב"ן יְדַעְתָּנָה) בְּדִיל דִּי יִפְקֹד יַת בְּנוֹהֵי וְיַת אַנְשׁ בֵּיתָה בְּתְרוּהֵי וְיִשְׁרוּן אַרְסֵן דְּתַקְנֵן קָדָם יֵי לְמַעַבְד צְדָקְתָא וְדִינָא בְּדִיל אִיְתִי יֵי עַל אֲבֹרְהֵם יַת דְּמַלְל עֲלוּהֵי: כִּי־יֹאמֶר יֵי קַבְּלַת סָדָם

תולדות ובית אהרן והוספות

[יט] יומא שס, ימנוט פט, כמוטת ס, סנהדרין ט: טו, מכוח כה, אטת דרבי נתן פל"ג, מוספתא סוטה

פ"ו ג, ב"ר פמ"ד כ פמ"ח פמ"ט ד פ"ג ו פמ"ח ט רפנ"ט פס"א פל"ה ג, שמ"ר פ"ל כד, ויק"ר פל"ו ד, נמ"ר פ"ח ד פ"יו ג, דב"ר פ"ג ו, מנחמא סופטיס, מנחמא יטן שרה, שו"ט פ"א פק"ו פק"ז פק"ט, אליהו זוטא פ"א, וזר ח"א קכ"א: קלמ: קפת, ח"ג קיג: [כ] יומא שס, סנהדרין קט: מכלמא בשלם שרמא פ"ה, ב"ר פכ"ח ה פמ"ט ה, שר השירס רנה פ"א ג, איכה רנה פ"ד ט, מדרש שמואל פ"א, פק"י דר"א פכ"ה, וזר ח"א קה, רמז.

שפתי חכמים

ש** ואין להקשות והלא אברהם היה עובד מאהבה ואיך יאמר למען הביא זהו על מנת לקבל פרס. אין זה קשיא כי כל אשר הבטיח אותו על ארץ הקדושה וכן שיהיה לגוי גדול הכל אין לאברהם טובה גופני בזה רק שיתן לו הארץ אשר שם כמה קדושות ומצות, וישראל יקבלו המצות, והכל קרוב להשי"ת. (גור אריה):

רש"י

ופשוטו, וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול (ולתהבך בו כל גויי הארץ): (יט) כי ידעתיו. לשון חנה, כמו מזדע לְאִישָׁה (רוח ז' ה) הלא זָעַן מְלַעְפָּנוּ (שס ג ז) ואדעך בשם (שמוט לג יח), והמנס עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחנך את האדם, מקרבו אללו ויודעו ומכירו, ולמה ידעתיו, למען אשר יזוה, לפי שהוא מְזוּהֵה את בניו עלי לשמור דְרָכֵי, ואם תפרשהו כתרגומו, יודע אני בו שיזוה בניו וגוי' אין למען נופל על הלשון: יצודה. לשון הוזה, כמו פָּקַה יַעֲשֶׂה אִישׁ (איוב א ה): לְמַעַן הִבָּיֵא. כך הוא מְזוּהֵה לבניו, שמרו דרך ה', כדי שיביא ה' על אברהם וגו' ש** . על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם, למדנו כל המעמיד בן לדיק כאלו אינו מת (ב"ר מט ד): (כ) ויאמר ה'. אל אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו:

מוסף רש"י

[יט] לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו. "וילמדהו אברהם מעש"ו. את מי מן העכו"ס עשה כן שלמדו חכמה, כמו שעשה לאברהם שנתן לו להכירו מאלוהי ולהבין צמורה, שנאמר (להלן כו ה) וישמור משמרתו ואומר למען אשר יזוה את בניו וגו' (ישעיה סט): [יט] את בניו ואת ביתו. את בניו זה יחמק ואת ביתו זה יעקב (הפירוש עמ' שטו). או ואת ביתו היינו נשים (סנהדרין טו): } ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. וכנגדן ימן לבניו חסד וחמיים מאת הקב"ה, שנאמר (דברים יג יח) ונתן לך רחמים. (שם יט יח), ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד (הושע ז כ): [כ-כא] זַעֲקַת וְגו' הכצעקתה. הו"ו והלד"י מתחלפין (איוב ו יח):

בינת המקראות

יט ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בועז: נעמי. אשת אלימלך: מודע. קרוב: ועתה הלא בועז מודעתנו אשר היית את נערותיו הנה הוא זורה את גורן השעורים הלי"ה: מדברי נעמי לרות כלתה שתלך לבועז ותבקש ממנו שישאנה: מודעתנו. קרובנו: אשר היית. ביום עם נערותיו כשדה ללקוט שבלים: זורה. המך על ידי הרוח: ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי

אבן עזרא

יח ונברכו בו. מבנין נפעל, וטעמו שיהיו מבורכים בשבילו. ומלת והתברכו (להלן כב יח) איננה כן, רק הם מתברכים בו א: כ ופירוש זַעֲקַת סָדָם. שרברו דברים כנגד השם או זַעֲקַת החמס:

אבי עזר

הפעולה מאיפה. ולא כן דעת אונקלוס, כי לפי תרגומו גם והמכרו הורלם נפעל לו. ועיין דברי הרב בפרשת מטעי (מגילת ג' ד"ה והתמלחם אותם, מטאר דבריו יש להפעל גם כן פעול. וקשים להולמו:

א] ונברכו בו, ומלת והתברכו איננה כן רק הם מתברכים בו. לפי שנין המפעל אינו יואל נשני, ופרשוש של הגוים ימלו ברכמס פרען לומר האל יברכנו כמו שצנך זוע אברהם. וכן מטאר במלול. ונברכו, מקלל

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצוות חמש מצוות עשה ושש מצוות לא תעשה

וזה הוא פרטן

- (א) להדמות בדרכיו. (ב) להדבק ביועדיו. (ג) לאהוב את רעים. (ד) לאהוב את הגרים.
 - (ה) שלא לשנוא אחים. (ו) להוכיח. (ז) שלא להלבין פנים. (ח) שלא לענות אמללים.
 - (ט) שלא להלוך רכיל. (י) שלא לנקום. (יא) שלא לנטור.
- וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו:

שנויי נוסחאות
ה"א. שפל רוח עד מאו
כ"ה נכמה" ונדטוסי ספרד
המלך דטוקוס ביוחו
[ולגלן נה"ה כ"ה נכ
המקורות].
טהור גוף ביותר כ"ה
כמה"י ונדטו' ספרדי
כמה דטוקוס לב טהור
מאד. פ"ע זילקוט ש"ט.
ויש מקצרי כ"ה כמעט
כלל כמה"י ונדטו' ספרדי
נדטו' ספרדי למד מקצרי
צרכיו ביותר. נשאל
דטוקוס מקצרי נפשו.
ה"ב. עד שנקבעה כ"ה
כמעט כלל כמה"י נכ
מונה וכמה דטו"
שנקבעה בו. מקלם כמ"
וכשאל דטוקוס שנקבעה
בלבו.
ה"ד. שיהא שלם כ"ה
כמה"י ונדטו' טונה ונדטו'
ספרד. נשאל דטוקוס שלם
בגופו.

לחם משנה

הלכות דעות בעזרת אל למרשעות

פ"א א ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו ועל דרכים אלו שאר כל הדעות כגון מהולל ואונן וכילי ושוע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן. ויש שהוא מסגף עלמנו ומאבד ממונו וכו' *דהתם הוא אבוד ממון או סגוף אצל כאן אינו אלא נדיבות למת לבני אדם ואין זה אבוד ממון, וההפך הוא הכיליות שלא למת לבני אדם כלל אצל עלמנו אינו מסגף:

ב דעות בינוניות זו רחוקה מזו. ר"ל בין שמי הקצוות כל המדות שיהו ביניהם נקראו בינוניות בין שיהיו נטוין לצד אחד מללד האחרת, דרך משל כילי הוא קצה אחד ושוע קצה אחר, אצל אשר הוא בין שמי הקצוות אעפ"י שיהיו נטוים יותר אל הכילות או להפך שיהיה נטוה לשועות בינוני יקרא, אצל מ"מ רחוק הוא מי שנטוה אל הכיליות ממי שנטוה לשועות אעפ"י שכלם בינוניות. וזה אומרו רחוקות זו מזו:

* נראה שכל נמלך בין מסגף לכילי ובין מאבד ממונו לשוע, ולמאורה נראה שהכל אחד והיה קשה על רבנו למה כמעט שמיים (הגר"י נב"ל).

פרק ראשון

כסף משנה

א דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מבני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנה ביותר. יש אדם שהוא בעל חמה כועס תמיד. ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם כעס יכעס כעס מעט בכמה שנים. ויש אדם שהוא גבה לב ביותר. ויש שהוא שפל רוח עד מאד. ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלוך בתאותה. ויש שהוא טהור גוף ביותר לא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להם: ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שני' אוהב כסף לא ישבע כסף. ויש מקצרי שדיו אפילו דבר מעט שלא יספק לו ולא ירדוף להשיג כל צרכו: ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ על ידו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול. ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו. ועל דרכים אלו שאר כל הדעות. כגון מהולל ואונן, וכילי ושוע, ואכזרי ורחמן, ורך לבב ואמיץ לב. וכל כיוצא בהן: ב ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה ממנה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו. וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו. ויש מהן דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יתר משאר הדעות. ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו אלא למד אותן מאחרים, או שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו, או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי לילך והנהיג עצמו בה עד שנקבעה: ג שני קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ללכת בהן ולא ללמדן לעצמו. ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או מוכן לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה יחזיר עצמו למוטב וילך בדרך הטובים, והיא הדרך

פרק ראשון ד לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד וכו'. נפרק קמח דטוטה דף ה':

הישרה: ד הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל דעות שיש לאדם. והיא הדעה שהיא רחוקה משני הקצוות ריחוק שווה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו. ולפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותן ומכוון אותן בדרך האמצעית כדי שיהא שלם: כיצד. לא יהיה

מגדל עז

אמר נראה שכל נמלך בין מסגף לכילי ובין מאבד ממונו לשוע, ולמאורה נראה שהכל אחד והיה קשה על רבנו למה כמעט שמיים (הגר"י נב"ל).

פ"א א-ד. דעות הרבה יש לכל אחד כי עד לא לזו ולא לזו. כל זה מדברי חכמי הטור אשר לקטוהו מדברי ר"ל ומשלים טעם מפורסם במלמד אשר אין להם טעם: ולפיכך צוו חכמים הראשונים עד שלם. על חכמי הטור

מקורות וצייונים

ה"א. דעות הרבה יש ע"י נכוסים נג א וירושלמי נכוסים פ"ט ה"ב ונמדכ"ר פ"ה פ"ב כעס שאין וכו' ק' אין דעותיהם שוין. וע"י גיטין ז א כעס שיש דעות וכו', וט"ז פ"ב פ"ג. בעל נפש רחבה אטום פ"ה וע"י פ"ט נכוסים וקמ"ט פ"ב ה"ב. שלא תשבע נפשו ע"י תמיד לב נ וט"ז ח"ג פ"ב. אוהב כסף קהלת ה ט. מסגף עצמו ברעב ע"י ספקים טה א שמוטט סביב עליו מגופו, וע"י הקצתם פיהמ"ש לאטם פ"ד. וקובץ על ידו פניה"כ נמשל יג יא. מהולל עדי"כ נקבלת ב נ (שמוטט אמרתי מהולל ואונן ע"י לקמן פ"ב ה"ב. וכילי ושוע ישיעיה לב ז:

ה"ב. מתחלת ברייתו וכו' ויש מהן דעות וכו', ע"י שגם קט א ה"א מהן דמתי נכנס וכו', וינמות עט א גלשה סימנים וכו' רממנים ביישנים וכו', [וינוי קידושין ד א ויכלה לב נ מורש של אנריהם אכתי וכו'], וע"י ה"ל משונה פ"ה ה"ד ונלמ"מ שם. מכוון ועתיד לקבל ע"י הקד' פיהמ"ש לאטם פ"ט. אלא למד אותן ע"י טוטה פ"א מ"ד הרבה עכ"מ הרעיש עושין (עטוה"מ), ע"י לקמן פ"ד:

ה"ג. שני קצוות וכו', עלמ"מ לקמן ה"ה. ואם מצא טבעו וכו', ע"י לקמן פ"ב ה"ב. וילך בדרך הטובים עדי"כ נמשל ב כ:

ה"ד. הדרך הישרה היא מדה בינונית אטום רפ"ב ארזיה דרך ישרה עיי"ש נכוסים, [ע"י אטום דר"ר ספכ"מ], מג"ח רפ"ב קט. צוו חכמים וכו' שם דעותיו ע"י הקד' פיהמ"ש לאטם פ"ה, לקמן פ"ב ומשונה פ"ד פ"ה.

פרטי המצוות

(א) להדמות בדרכיו סה"מ מ"ע ט, סמ"ג ע"ג ז, מיטן מ' מרי"א, לקמן פ"ה ה"ה-ו וסוף ה"ל ענבים:

(ב) להדבק ביועדיו סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' מלה, לקמן פ"ו ה"ב:

(ג) לאהוב את רעים סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"ג:

(ד) לאהוב את הגרים סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' מלה, לקמן פ"ו ה"ד:

(ה) שלא לשנוא אחים סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"ה:

(ו) להוכיח סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"ו:

(ז) שלא להלבין פנים סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"ז:

(ח) שלא לענות אמללים סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"ח:

(ט) שלא להלוך רכיל סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"ט:

(י) שלא לנקום סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"י:

(יא) שלא לנטור סה"מ מ"ע ז, סמ"ג ע"ג ט, מיטן מ' רמ"ג, לקמן פ"ו ה"י:

המדע הלכות דעות פ"א

שנויי נוסחאות

לחיות כ"ה נכמה" וכו' דפו"י. נשאר דפוסים להיות. יקברו כ"ה נכמה" המיוחס בחמימה יד רבנו ובכמה כתי"ם. נשאר כתי"ם ובדפוסים יקברו. כל ממונו כ"ה נכמה" ובכמה דפו"י. נשאר דפוסים לתא כל. שדעותיו כולן כ"ה נכמה" ובכמה דפו"י. נשאר דפוסים לתא כולן.

מקורות וצינונים

נוח לכעוס אבות פ"ב מ"י ע"ש נביה"ם, ע"י חשונה פ"ב ה"י. לא יתאוה וכו', ע"י לקמן פ"ג ה"ב. צדיק אוכל וכו', משלי יג טו, לקמן רפ"ה. לא יהיה עמל בעסקו וכו', לקמן פ"ב ופ"ג ה"ב. טוב מעט צדיק המעיל לו טו. ולא יפור כל ממונו ע"י סוף הל' ענינים שאין זו חסידות אלא עבודה כראוי למי הממנה אל יצוה וכו'. כפי מסת ידו ע"י הל' ממניע רפ"ו. ומלוה כראוי למי שצריך עס פ"י ה"ו ויש ה"ה מלוה. ולא יתא מהולל ושוחק וכו', לקמן פ"ב ה"ו. ע"י הל' שניתת יו"ט פ"ו ה"ב. נקרא חכם ע"י פימ"ט אבות פ"ה מ"ו יב וי"ה. מו"ט ח"ג פ"ג-ג-ג:

ה"ה. נקרא חסיד ע"י אבות פ"ה מ"י-ה, יג-יד ויפיה"ש הג"ל. שפל רוח כי עניו ע"י לקמן פ"ב ה"ב. מדת חסידות מולין ק"ב. לפני משוה"ק ע"י הקד' פימ"ט אבות פ"ד, ע"י מקו"ל גוילה ואזיבה פי"ה ה"ו ופ"ג. והלכת בדרכיו כי טובה כע ט, נפיה"מ מ"ע ח הביא גם את הפסוק ללכת בכל דרכיו שבפ"ם עקב והפסרי עס, וגם פסוק אחרי ה' אלוקים תלבו (לר"ה יג ה) וכו' כפס"ק דטוטה, נשבת קלג ב נלמד מואטוה, וע"י חש"י ר"א רב רבני ט"ו טו, ומו"י ח"א פ"ד, רפ"ג לא מנה זו למטה אבות דנכלה היא נבנות ואהבת אה וכו' :

ד-ה כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות נקרא חכם ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדע' בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד. יש להקשות בדבריו טובה, מדל דהרי בפרק שלאחר זה (ה"ג) כתב שאסור לנהוג במדה בינונית במדת הענוה אלא לרין שיהיה ענו מאל ואין כתב כאל שהעושה זה והולך בדרך בינונית נקרא חכם. ועוד קשה ששתי הקצוות אינם דרך טובה ואם האדם נוטה לאחד מהם לרין שימור עצמו למוטב ואין כתב כאל שהיא מדת חסידות לעשות כן. ואין לומר דהכא לא מיירי אלא במדת הענוה לכל הדעות סתם כתב כל אדם שדעותיו וכו' ומי שהוא מדקדק וכו'. ועוד דלעיל ג"כ איירי במדת הענוה שהרי בזכירו בתמלה (ה"א) כל הקצוות זכר ג"כ ויש אדם שהוא גובה לב וכו' ויש אדם שהוא שפל רוח וכו' ועלה קאי מה שכתב ששתי הקצוות אינם דרך טובה. ועוד קשה שהרי במדת הכעס כתב בפרק שלאחר זה (ה"ג) שצמדה זו לרין להרחיק מאל ולא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס עליו וכו' ואלו כתב ולא כמת וכו' ולא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו וכו'. ועוד

לרין להתבונן מהו זה שכתב ללד זה או ללד זה, דלכאורה נראה דקאמר ללד הגאוה או ללד הענוה, וזה לא יעלה על לב שיקרא חסיד מי שנוטה ללד הגאוה. וגם לרין לדעת מהו קצה האחרון ומהו קצה ראשון. ונראה לפרש דקצה ראשון הוא התקרן וקצה האחרון התוספת, דרך משל שאדם שהוא קמלן בתכלית שאינו נותן אפילו פרוטה זהו קצה הראשון, מפור ממונו זהו קצה האחרון, והנה בזה קצה האחרון הוא יותר משווצ מהראשון. ויש דבר אחר שהראשון משווצ, דרך משל האדם הרודף אחר התשמיש בכל עת זהו קצה האחרון וחלק רע, והאדם שאינו רודף כלל ואפילו בעת הנידון אינו משמש מטמו זהו קצה הראשון והוא יותר משווצ מהאחרון, וזהו שכתב ללד זה או ללד זה, כלומר ללד הקצה הראשון וללד הקצה האחרון, שיש דעה שהראשון משווצ ויש דעה שהאחרון משווצ כאמור. וזהו שכתב יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה אחרון וכו', ואין כונת הרב בזה לומר שקצה האחרון יותר משווצ מהראשון, דודאי האמצעי שלם, ובדאי אפילו קצה האחרון מהענוה שהוא ללבוש גלויי סכנות הוא רע, ודבר המיועוה הוא מובחר, וזהו שכתב הרב לעיל דרך הישרה וכו'. אמנם הכונה שהחסידים מטיס מעט ללד קצה האחרון שהיא הענוה, שלעולם לא יפילו דבר מהמיועוה שהוא הדרך המובחר, שאם לא היו הולכים אלא בדרך המיועוה אפשר שלפעמים יעו מעט וילאו מהדרך האמצעית אל הקצה הראשון שהוא הגאוה. אמנם יש לפרש שדרך המיועוה הנאמר במדת הענוה אינו כמו מדה בינונית הנוכרת בשאר הדעות, שהדרך האמצעית במדת הענוה היא הדומה לקצה האחרון משאר הדעות אלא היא אמצעית כפי עיניה, ולפיכך קרא הרב למדה האחת אמצעית כפי עיניה בין שתי הקצוות, אבל לא קראה בינונית כמו שקרא לשאר כל הדעות הבינוניות, וזהו שכתב הרב לעיל (ה"ג) דעות בינוניות רחוקה זו מנו, כלומר אין הבינוניות של זה כבינוני של זה, שיש בינוני שהוא דומה לקצה האחרון של הדעה האחרת וזהו מדה אמצעית ולא של ענוה וכן מדה אמצעית של הכעס, שלשניהם קרא הרב אמצעיות ולא בינוניות, וזהו שכתב כאן כל אדם שדעותיו בינוניות ממוצעות, שר"ה לכלול שאר הדעות במלת בינוניות ומדת הענוה והכעס במלת ממוצעות,

בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני. לא יכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא ייעשה כיוצא בו פעם אחרת : וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להם ואי אפשר לחיות בזולתן כענין שני צדיק אוכל לשובע נפשו. וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שני טוב מעט לצדיק. ולא יקבוץ ידו ביותר ולא יפור כל ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות. וכן שאר דעותיו. ודרך זו היא דרך החכמים : כל אדם שדעותיו כולן דעות בינוניות ממוצעות נקרא חכם ה ומי שהוא מדקדק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה נקרא חסיד : כיצד. מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד, וזו היא מדת חסידות. ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם, וזו היא מדת חכמה. ועל דרך זו שאר כל הדעות. וחסידים הראשונים היו מטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות. יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין אותה כנגד הקצה הראשון. וזה הוא לפנים משורת הדין : והדרכים הטובים והישרים שני והלכת בדרכיו

דאם לא נאמר כן הלשון כפול ומכופל. והנה קצה ראשון הגאמר בענוה הוא תכלית הגאוה, ודרך בינוני שהוא בינוני בשאר הדעות הוא שלא יהיה גאה מאל ולא יהיה ענו, אבל הדרך האמצעית כאלו היא שיהיה ענו מאל כמו שמלנו במשה (פ' בהעלתך) והאיש משה ענו מאל, ויש לנו ללמוד ממנו. ואעפ"י שיש לומר דמדת חסידות היה מה שעשה משה מ"מ מי יאמר לנו כן דילמא שהדין כן ולכן יש ללמוד ממנו שנאמר זו ענו מאל, ויהיה זה הדרך האמצעי בין קצה הראשון שהוא תכלית הגאוה ובין הקצה האחרון שהוא ללבוש גלויי הסכנות שזה ודאי לא יעלה על הלב וגם זה רע, וזהו הקצה האחרון שהזכיר הרב בראשית אמרו (ט"ו) ויש שהוא שפל רוח ביותר, שזה ודאי קצה האחרון הוא, ואעפ"י שאלו כתב במדת חסידות ויהיה שפל [רוח] ביותר, הכונה לומר שטוטה עצמו ללד שפל רוח כדי ללד לדרך המיועוה כמו שאמרו, אבל קצה האחרון גלי ספק שהוא רע. וכן במדת כעס, אדם שהוא כועס תמיד הוא קצה ראשון, ושלל לכעוס כלל ולהיות כמת הוא קצה האחרון, ולכעוס על דבר שראוי לכעוס הוא לרין בינוני לשאר כל הדעות, אבל כלן הדרך האמצעית היא שלא יכעוס אפילו על דבר שראוי לכעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כגון חילול שמים. וזה כיון הרב צמ"ש כאן גדול וצפרק שלאחר זה לא כתב גדול אלא על דבר שראוי לכעוס וכו'. ומ"ש רבינו בפרק שאחר זה (ה"ג) ויחזור לדרך האמצעית, היא הדרך האחת הנזכר במדת הענוה והכעס. וזהו יעלו כל הלשונות יפה. עוד י"ל שצ"ש הרב בפרק שלאחר זה (ה"ג) ואסור לנהוג דעה בינונית וכו', ר"ל כשהאדם מולת חולי הנפש והוא מוטבע בגאוה או לרין שירחק עצמו עד קצה האחרון עד שלא יטה לעולם מדרך האמצעית כיון שהוא מוטבע בגובה הלב יכול מדרך האמצעית ויבא אל הקצה הראשון כשהיה אצל האדם שאינו מולת הנפש אינו לרין שירחק עצמו אלא עד האמצע אצל מדת חסידות

הוא הקצה האחרון. ומ"ש הרב בפרק שלאחר זה (ה"ג) ובשיחור לדרך האמצעית וכו', יחורך לכפי המונח מפשע דברי הרמב"ם ז"ל קשה ממ"ש לקמן אסור לנהוג וכו', ואין כונת לתרץ ולומר דמאי דקאמר וילך זה הוא מפני שהוא חולי הנפש ולא יוכל לילך בקצה אחרון ודי לו שילך לדרך האמצעי דאם נאמר שיהיה בדרך הקצה האחרון לא יוכל עשוהו מפני שהוא מוטבע בגובה הלב. כל זה היה נראה לתרץ, אבל לא יחורך בזה כדי שלא יקשה הרמב"ם מפרק ראשון לפרק שני וצפרק שני מיניה וביה כאמור, אבל שאר הקוציות לא יחורלו בזה. וכפי הדרך הראשון יחורלו דברי הרמב"ם שלא יקשה ממ"ש כאן למ"ש בפרק שני וצפרק שני ג"כ שלא יקשה מיניה וביה וכל שאר הקוציות דהכל עולה יפה. אחרי שכתבתי כל זה ראיתי להרמב"ם שכתב בהקדמתו ממסכת אבות פ"ד ששם יתבאר לו זה פרכ זה וכמה שם ז"ל אבל רוב התאוה הוא קצה הראשון והעדר הרגש הגאה וכמה הוא קצה האחרון. עוד כתב הרב בנאומו פרכ וז"ל והרבה פעמים יעו בני אדם באלה הפעולות ויחשבו אחד מהקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש ופעמים יחשבו הקצה הראשון טוב כמו שיחשבו המסירה לכמות מעלה ויקראו המוסרים עלמם לסקנות גזורים ופעמים יחשבו הקצה האחרון טוב ויאמרו על פחות הנפש שהוא סבלן ועל העלל שהוא שמח בחלקו כו' עכ"ל. ומדבריו אלה יתבאר כל מה שכתב כאן ויש דעה שמטין אותה וכו', וגם מ"ש ללד זה וללד זה וכו' :

מגדל עז
הדין במלמע פרכ אלו מלכות (ב) דמי רב יוסף והודעת להם את הדרך ילכו בה כי עד דמוקים מיתרל דרבי יוחנן לא מרבה ירושלם אלא שהעמידו דבריהם על דין מורה ולא עורר בה לפנים משורת הדין : ה-ו. ומצוים אנו ללכת בדרכים אלו בינונים עד אף אתה היה קדוש. מסכת סוטה סוף פירק ראשון :

מפוסרים. ענין הנחת והכעס מפורש בנבנות משנת י"ב פירק בעשרה מאמרות ששנית ארבע מדות ופירק כמה מדליקין (ב) (ל). כמעשה דרבי ורבי חייה ומעשיות הלל הזקן עס ויבחו על ענין הענוה. וענין התאוה וזדיק אובל לשובע נפשו בכלל משנת פירק בן זומא אי זהו גבור הכובש את ילכו וכן פירש רשב"ם ז"ל. וענין טוב מעט ידירה וי"י חולי בנאומו עשיר השמה בחלקו וכן פרש"ם ז"ל. וענין לפני משוה"ק

ו כך למדו פירוש מצוה זו מה
הוא נקרא חנוך וכו'
פרק שני ג ועוד אמרו שכל
המגביה כפר בעיקר
וכו' ועוד אמרו בשמתא מאן

ך כך למדו בפירוש מצוה זו. מה הוא נקרא
חנוך אף אתה היה חנוך. מה הוא נקרא רחום
אף אתה היה רחום. מה הוא נקרא קדוש אף
אתה היה קדוש : ועל דרך זו קראו
הנביאים לאל בכל אותן הכנויות, אך אפים

דאית ביה גסות הרוח ואפילו
מקצתה. נריש סוטה עלה [ג'
ועלה] ה' : וכן הכעס מדה
רעה וכו' ואם רצה להטיל אימה
וכו'. פרק ר' אליעזר לרובג (קפ):

ורב חסד, צדיק וישר, תמים גבור וחזק, וכיוצא בהן, להודיע שאלו דרכים טובים וישרים הם וחיוב אדם
להנהיג עצמו בהן ולהדמות כפי כוחו : ז וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו. יעשה
ישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהן תמיד עד שיהיו מעשיהן קלים עליו
ולא יהיה בהם טורח ויקבעו הדעות בנפשו : ולפי שהשמות האלו שנקרא בהן היוצר הן הדרך הבינונית
שאנו חייבין ללכת בה נקראת דרך זו דרך יי'. והיא שלמדה אברהם אבינו לבניו שני' כי ידעתיו למען
אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמו דרך יי'. לעשות צדקה ומשפט : וההולך בדרך זו מביא
טובה וברכה לעצמו שני' למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר עליו :

פרק שני

א חולי הגוף טועמים המר מתוק והמתוק מר. ויש מן החולים מי שמתאוה ותאב למאכלות שאינן
ראויין לאכילה כגון העפר והפחם, ושונא המאכלות הטובים כגון הפת והבשר, הכל לפי רוב
החולי. כך בני אדם שנפשותיהם חולות מאויים, ואוהבים הדעות הרעות ושונאים הדרך הטובה ומתעצלים
ללכת בה והיא כבדה עליהן למאד לפי חלים. וכן ישעיהו אומר באנשים הללו, הוי האומרים לרע טוב
ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר. ועליהם נאמר העוזבים ארחות
ישר ללכת בדרכי חשך : ומה היא תקנת חולי נפשות. ילכו אצל החכמים שהם רופאי הנפשות וירפאו
חלים בדעות שמלמדין אותם עד שיחזירו לדרך הטובה. והמכירים בדעות הרעות שלהם ואינם הולכים
אצל החכמים לרפא אותם עליהם אמר שלמה ומוסר אוילים בזו : ב וכיצד היא רפאותם. מי שהוא
בעל תמה אומרים לו להנהיג עצמו שאם הוכה וקולל לא ירגיש כלל וילך בדרך זו זמן מרובה עד
שתיעקר החמה מלבו. ואם היה גבה לב ינהיג עצמו בכזיון הרבה וישב למטה מן הכל וילכש בלויי
סחבות המבזין את לוכשיהן, וכיוצא בדברים אלו, עד שיעקר גובה הלב ממנו ויחזור לדרך האמצעית
שהיא הדרך הטובה. ולכשיחזור לדרך האמצעית ילך בה כל ימיו : ועל קו זה יעשה בשאר כל הדעות.
אם היה רחוק לקצה האחד ירחיק עצמו לקצה השני וינהוג בו זמן מרובה עד שיחזור לדרך הטובה והיא
מדה בינונית שבכל דעה ודעה : ג ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק עד
הקצה האחר. והוא גובה הלב. שאין הדרך הטובה שיהיה האדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה
רוחו נמוכה למאד. ולפיכך נאמר במשה רבינו עניו מאד ולא נאמר עניו בלבד. [6*] ולפיכך צו חכמים
מאד מאד הוי שפל רוח. ועוד אמרו שכל המגביה לבו כפר בעיקר שני' ורם לבבך ושכחת את יי' אלהיך.
ועוד אמרו בשמתא דאית ביה גסות הרוח ואפילו [6] מקצתה : וכן הכעס דעה רעה היא עד למאד
וראוי לאדם שיתרחק ממנה עד הקצה האחר. וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס
עליו. וכן אם רצה להטיל [3] אימה על בניו ובני ביתו, או על הציבור אם היה פרנס, ורצה לכעוס עליהם

שנויי נוסחאות
ס"ו. ולהדמות כ"ה
כמ"י המוסס נמיתם יד
רעו וכמה כמ"י וכנ"י
ספרדי. נרוב כמ"י
ולהדמות בהן. ננ"י
ספרדי למד ולהדמות לו
בה'. נשאר דפוס
ולהדמות אליו.
ה"ג הכעס דעה כ"ה
נכמ"י ונדפוסו ספרד.
נשאר דפוס מדה.

הגהות מיימוניות

[6*] בנצטו דר' נתן (רפכ"ו) פ"י סייג לעטה ירלח טטא : [6] דלא
כרז חייא בר אשי דלמר רב ת"ח לריך שיהא בו למד משמנה נשמינית
ורב הונא נריה דרב יהושע דלמר ומעטרי ליה כסאסאה לשיילתא
ודלא כרנא דלמר בשמתא דאית ביה נשמתא דלית ביה אללא כרז

מגדל עז

חייב אדם להנהיג כו' עד סוף הפרק, הוא לשון ספרי (פ' עקב) :
פ"ב א-ב. חולי הגוף כו' עד שבכל דעה ודעה. כל המרגלים האלו
מלקטות מדברי רז"ל :
ג ויש דעות שאסור כו' עד עניו מאד. זה משום פרק קמא דקוטה (ה).
נאזרה וגם ר"ס מקוץ מנאו נלאוין נמאז ל"ח נמאן ס"ד וספר אשך נגלו אליו
האלהים נמאז הלילה ונמאז על ר"מ ז"ל ענא מנאו. ואני רואה שהוכיחו כאן בלשון
ואם לא כללו נמשטן הלאוין את אומר הטעם לפי שהדבר מפורק ללב, וכן ייסתו

מקורות וצייונים

ה"ו. כך למדו וכו', ספרי פ' עקב הו' נסיה"מ שס. היה קדוש ע"י סוף ה'י'
טו"ל, נספרי שס אף אלה היה מסיד, וע"י פ' המספת. הכנויין וכו' וכי"ב ע"י
יסיה"מ פ"ו ה"ה. אך אפים ורב חסד כי משא לר' ו. צדיק וישר האלוט לב ד.
תמים לוי ל ד ממים דעות. גבור עקב י' י. וחוק ירמיה נ' ל. ולהדמות ע"י
שנא קלג נ הוי דומה לג, וע"י פ"ב מהל' מגילת ה"ו וסוף ה"ו ענדים :
ה"ו. יעשה וישנה וישלש ע"י אלות פ"ג ומט"ו והכל לפי רוב המשנה ומסימה"ש
ש. ומ"ש נהק"ל לאלות פ"ד. דרך יי' ע"י ה"ו ע"ו פ"א ה"ג וק"ש פ"א ה"ד
ומ"י פ"א ספ"ד. שני' כי ידעתיו וכו' למען הביא וילא יס יט :
ה"א חולי הגוף וכו', ע"י הקד' סיה"מ"ש לאלות פ"ג הוי האומרים וכו',
יעשה ה כ העוזבים ארחות וישר משלי נ ג. ילכו אצל החכמים ע"י ירו'
מפנים פ"א ה"א ענמיה גני ר' מיעה (עטוה"מ). רופאי הנפשות פ"ד
הכנוז נמשלי יס יט ושון נממס מרפא. והמכירים וכו' אמר שלמה ומוסר וכו',
משלי א ג, ע"י נהק"ל סיה"מ"ש לאלות פ"ג :